

การพัฒนานักวิศวกรสันติภาพโดยหลักภาวนา ๔

The Development of Peace Engineers by Bhavana 4

อภิชาติ อนันตประยูร*

Apichit Anantaprayoon

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

Graduate School, MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity Thailand

Email: Apichit5234@gmail.com

Received : February 18, 2019

Revised : August 7, 2019

Accepted : September 19, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งสะท้อนให้ผู้สนใจและปรารถนาจะเป็นวิศวกรสันติภาพ ได้เข้าใจหลักการพัฒนาที่สำคัญบนวิถีแห่งพุทธ ซึ่งการพัฒนาคุณภาพของวิศวกรสันติภาพใช้กรอบแนวคิดคือหลักภาวนา ๔ มาสร้างความตระหนักรู้ สามารถเผชิญกับทุกปัญหาความขัดแย้ง ก้าวสู่การพัฒนาทั้ง ๔ ด้านอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เป็นการพัฒนาคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เกิดสันติภาพ และความสามัคคีเพิ่มขึ้นในสังคม นักวิศวกรสันติภาพที่ดีทุกท่าน ย่อมยอมเปิดใจรับฟัง และอดทนทุกกรณี ที่จะฝึกฝนอบรมตนให้ผ่านในทุกกระบวนการฝึกอบรม เพราะคำว่าวิศวกรสันติภาพ คือ ผู้สร้างความร่มเย็นทางจิตใจ จึงต้องผ่านการฝึกอย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมก็ตาม ล้วนเป็นการฝึกสติ การปฏิบัติตามหลักภาวนา ๔ จึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างมาก ก่อนที่จะออกไปสร้างความสัมพันธ์ต่อองค์กรใดองค์กรหนึ่งนั้น ก็ต้องเริ่มต้นที่ตัวของนิสิตสันติศึกษาแต่ละท่านเองให้เจตจำนงเปิดใจเข้าร่วมพัฒนา และก้าวสู่กระบวนการสร้างความสมานฉันท์ ทั้งยังเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเองของนักวิศวกรสันติภาพให้เกิดความเห็นที่ตรงชัด และถูกต้อง เข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้ง และอยู่เหนือปัญหาที่เข้ามาในทุกกรณี เมื่อเราจำเป็นต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง มีสติตลอดเวลา โดยไม่เผลอเข้าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเสียเอง ก็ควรจะต้องมีขันติเป็นหลักธรรมประจำใจ ถอดถอนความยึดมั่นของตน เป็นผู้ที่ดีำรงตนอยู่ในความเมตตา มีหลักธรรมภายในใจ จึงจะเป็นแนวทางของการพัฒนาวิศวกรสันติภาพที่ดียิ่งและถาวร ก็จะสามารถหยุดยั้งปัญหาความขัดแย้งที่มีอยู่เดิม และปัญหาความขัดแย้งอื่นๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในลักษณะของการตื่นรู้ และป้องกัน ทั้งเชื่อมั่นและแน่ใจว่าในอนาคต สังคมดังกล่าวจะได้กลายเป็นชุมชนหรือสังคมอุดมสันติอย่างแน่นอน

คำสำคัญ: การพัฒนา, วิศวกรสันติภาพ, ภาวนา ๔

* นายอภิชาติ อนันตประยูร Mr.Apichit Anantaprayoon บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, MahachulalongkornrajavidyalayaUniversit

Abstract

This article aimed at reflecting the interest and desire to be an engineer peace has mastered the principle, an important development on the way of Buddhism which developed the quality of engineers peace, using the conceptual framework is Bhavana four awareness can be faced with all the conflict towards the development of the 4 sides, and step by step is the development of moral and cohabitation, to achieve peace and harmony, increase in social scientists, engineers, peace, good, you inevitably open up, listen, and patience, in all cases, to train them through all the training process, because the word engineer peace is the Creator of life, mentally, so it must be through the practice of concentration, whether it is meditation or walking meditation however, is mindfulness practice according to Bhavana four is important and extremely necessary before leaving to establish a relationship to one organization, it need to start at the body of students in peace studies each of you own will, an open mind, participate, develop, and step into the build process of reconciliation, both also going to the self-development of engineers, peace give birth opinion straight, clear, and accurate understand the nature of the conflict and the above problem incoming in all cases, when we need to deal with conflict consciously, all the time by not accidentally as part of the problem. it should have a stage is primarily justified quote: the dismissal of its adherence to its stand presence in the mercy with the principles within it will guide the development of engineers, peace, great joy and permanent, it will be able to stop the conflict and existing conflict issues other are formed in the manner of awakening to know and protect both confident and sure that in the future such a society will have become a community, or a rich social peace certainly

Keywords: Development , Peace engineers, Bhavana 4

บทนำ

การจัดการความขัดแย้งในโลกยุคปัจจุบัน นักสันติวิธีได้คิดค้นหาเครื่องมือขึ้นมามากมายเพื่อนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง หากมองในวงกว้างแล้วมีมากมายหลายวิธี เมื่อใดที่ความขัดแย้งกลายเป็นข้อพิพาท (Dispute) จนกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องมุ่งหมายที่จะเอาชนะให้ได้ เพื่อเป้าหมายสูงสุดของตน ในความเป็นจริงนั้นความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่งตลอดเวลา อาจเป็นความขัดแย้งในตัวบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม ระหว่างองค์กร รวมไปถึงความขัดแย้งระดับประเทศ

สถาบันการศึกษาที่สร้างนักสันติวิธีแนวพุทธ โดยร่างหลักสูตรสาขาวิชาสันติศึกษาขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เริ่มทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกัน (MOU) ระหว่างสำนักงานศาลยุติธรรม และสถาบันพระปกเกล้า โดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินิบุญญกร) เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการก่อนจะเปิดหลักสูตรนี้ จนกระทั่งได้เริ่มขึ้น ด้วยลงตามบันทึกข้อตกลงดังกล่าวเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้ลงนามร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประสานความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน ให้มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสันติภาพในตนเองและองค์กร ตลอดจนมีความสามารถและทักษะการไกล่เกลี่ย และประนอมข้อพิพาทต่างๆ ซึ่งข้อมูลในการร่วมมือกันในครั้งนี้เป็นตามเอกสารภายใน เรื่องการลงนามของหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๕๖

หลังจากนั้นต่อมาในเดือนเมษายนปีเดียวกัน ก็ดำเนินการเปิดรับนิสิตสันติศึกษารุ่นแรกในระดับปริญญาโท ในรั้วมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ที่ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นแห่งแรก ปัจจุบันมีการพัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติมจากระดับปริญญาโท ด้วยการเปิดรับนิสิตและผู้สนใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอกอีกด้วย ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตวิศวกรสันติภาพ ซึ่งเป็นการใช้วิธีใหม่ ที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นของท่านพระอาจารย์หรรษา ธมฺมหาโส ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการหลักสูตรสันติศึกษา ต่อเนื่องยาวนานกว่าสามรุ่นในระดับปริญญาโท เมื่อขยายฐานการศึกษาขึ้นด้วยการเปิดรับนิสิตปริญญาเอก เป็นรุ่นแรกในปี พ.ศ. ๒๕๕๙

จวบจนบัดนี้มีนิสิตปริญญาโทจบไปแล้ว ๔ รุ่น การสร้างวิศวกรสันติภาพระดับปริญญาโทนั้นนับว่าเป็นความสำเร็จอย่างสวยงามในระดับต้น อย่างไรก็ดี การพัฒนานิสิตสันติศึกษาให้เป็นวิศวกรสันติภาพที่มีทั้งคุณสมบัติและศักยภาพที่เข้มแข็งมากพอนั้น จำเป็นต้องมีรูปแบบ และกระบวนการวิธีการ ตั้งแต่แรกเข้าผ่านระบบการพัฒนาฝึกอบรมเฉพาะ ทั้งด้านความรู้ สร้างฐานที่เข้มแข็งด้านจิตใจให้เกิดมีขึ้น และมีความสามารถในระดับจัดการความขัดแย้งภายในได้อีกด้วย ส่วนเรื่องการปฏิบัติตนนั้นผู้เขียนก็เป็นหนึ่งในวิศวกรสันติภาพซึ่งเรียนอยู่ในหลักสูตรนี้ตั้งแต่ระดับปริญญาโทจนกระทั่งมาต่อในระดับปริญญาเอกในปัจจุบัน มีความสนใจที่จะพัฒนาวิศวกรสันติภาพ ที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบันและในอนาคต

ประเด็นที่สันติวิธีได้กลายเป็นทั้งแนวคิดและปฏิบัติการที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญเพิ่มขึ้นนั้นก็เพราะว่ามีผู้คนมากมายที่สนใจ และประสงค์ที่จะศึกษาเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ด้วยเห็นความสำคัญของความสงบ ไม่มีใครอยากเห็นความขัดแย้ง หลักการของพุทธสันติวิธีที่หลักสูตรสันติศึกษานำมาสอนนั้น เป็นทั้งทฤษฎี และองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งจากนักวิชาการตะวันตก-ตะวันออกและแนวพุทธ มาในนิสิตได้เรียนรู้ธรรมชาติของความขัดแย้ง แม้ความรุนแรงนั้นมีการวนการเกิดขึ้นเริ่มต้นอย่างไร มีที่ระดับ และการนำชุดความคิดทั้งหมดมาเป็นแนวปฏิบัติการให้แก่ นิสิตที่เป็นวิศวกรสันติภาพทุกคนได้เรียนรู้ ประดุจดั่งมีเครื่องมือ^๑ ในการจัดการความขัดแย้งติดตัวไปดับความรุนแรงต่างๆ และการประกอบเหตุใดๆที่ผ่านมา จะชักนำไปสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในทุกๆ มิติของสังคม

การเรียนรู้ธรรมชาติของความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่วิศวกรสันติภาพทุกคนต้องเรียนรู้ร่วมกันดังนี้ว่าความขัดแย้ง (Conflict) นั้นเกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ย่อมมีความคิดต่างกัน เป็นเรื่องของความเห็นหรือความเชื่อที่แตกต่างกัน แต่ยังสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนได้ เมื่อนำมาพัฒนาต้องใช้การเรียนรู้ หรือการศึกษาเข้ามาเป็นเครื่องมือขึ้นสำคัญลำดับต้นๆ ซึ่งตรงกับคำกล่าวที่เสนอไว้ นับได้ว่าเป็นวลีทองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่กล่าวไว้ในหนังสือ การศึกษาเพื่อสันติภาพ เป็นการจุดประกายความคิดสู่การหาคำตอบต่อมาก็คือ พุทธศาสนา คือการศึกษาเพื่อสันติภาพ^๒

การที่ผู้เขียนหยิบยกประเด็นนี้มาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนและพัฒนาชีวิตเพื่อการศึกษา เราจึงควรที่จะทราบความหมายที่แท้จริงของการศึกษาว่าคืออะไร ในขณะที่นักวิชาการโลกฝั่งตะวันตกได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาคือการทำให้พลเมืองให้มีความประพฤติดี และมีอุปนิสัยที่ดีงาม^๓ คือ นายโจฮัน เฟรดเดอริก แฮร์บาร์ต (John Friedrich Herbart: 1841) ซึ่งสอดคล้องกับนักคิดของโลกอีกท่านหนึ่งคือ ย็อง ยัคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau)^๔ นักปรัชญาได้เสนอความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือการปรับปรุงคนให้เหมาะสมกับโอกาสและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ตามกระบวนการทัศน์ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ และมีส่วนที่ทำให้ชีวิตมีความก้าวหน้า ข้อสำคัญคือ ทำให้ผู้เฝ้าศึกษานั้นมีการพัฒนาและความประพฤติในทางที่ดีงาม

^๑ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของชาวตากะและชาวโกเลียะ, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๘๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘).

^๓ สุรพงษ์ คงสัตย์, การศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา, (นครราชสีมา: เอส ที เค ก๊อปปี้, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^๔ Virioli, Maurizio , Jean-Jacques Rousseau and the 'Well-Ordered Society', (Hanson, Derek, translator. Cambridge University Press, 2003).

วิศวกรสันติภาพในแนวพุทธศาสนานั้นจะมีคุณสมบัติและสมรรถนะที่ถึงพร้อมได้ ต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จริยธรรมอันดี แล้วเพียงการเข้ามศึกษา และจะช่วยสร้างสันติภาพได้อย่างไร เป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า หลักสูตรนี้มีขั้นตอนในการเรียนการสอนแบบใดจึงจะสามารถเรียกผู้ศึกษานั้นว่าเป็นวิศวกรสันติภาพได้เต็มปาก ความท้าทายที่เกิดขึ้นยิ่งส่งผลให้ผู้ศึกษาจะต้องหันกลับมาถามตนเองว่า มีสมรรถนะหลักที่ดีพอแล้วหรือ ยังต้องผ่านกระบวนการพัฒนาหรือขั้นตอนใดอีกหรือไม่อย่างไร ที่จะทำให้ผู้ศึกษาพัฒนาเพิ่มขึ้น ทั้งเป็นผู้ที่มีสติตั้งรู้ มีจิตใจดี และมีไหวพริบปฏิภาณ ซึ่งตรงกับเป้าหมายที่ทั้ง ๓ สถาบันได้มีการลงนามตามข้อตกลงกันไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงนำเสนอความสำคัญและลักษณะของวิศวกรสันติภาพ ว่ามีรายละเอียดอย่างไรในการพัฒนาต่อไป

ความสำคัญและลักษณะของการพัฒนา

ธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์หลากหลายชนิด คือการรู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เช่นการอยู่ร่วมกันเป็นฝูงของช้าง สิงโตเป็นอาทิ แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่พิเศษกว่าคือ ความมีสติปัญญา ดังนั้นมนุษย์จึงมีจุดมุ่งหมายในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก็ต้องมีการพัฒนา ดังเช่นความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ระบุว่า การพัฒนา หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี ตามความสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑) การพัฒนาตน หมายถึงการพัฒนาคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวตนของบุคคล ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้น การทำความเจริญนั้นต้องถูกต้องตามหลักศีลธรรม โดยเน้นทางด้านการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้เกิดความปกติสุขในการดำรงชีวิต^๕

๒) การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการที่นำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายไว้ การพัฒนาจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ซึ่งกำหนดให้มีคุณค่าและเป็นไปตามขั้นตอน เพราะฉะนั้นการพัฒนาเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาการพัฒนาเป็นทั้งสื่อ (Means) และจุดหมายปลายทาง (End)^๖

ส่วนลักษณะของการพัฒนาบุคคล เป็นการช่วยให้บุคลากรทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการยกระดับความสามารถของบุคลากรทุกวิถีทางให้เท่าเทียมกับงานที่มอบให้ทำ การฝึกอบรมเป็นกระบวนการพัฒนาและปรับปรุงลักษณะการทำงานให้เป็นไปตามความต้องการของบุคคล และนโยบายขององค์กร การฝึกอบรมต้องอาศัยเทคนิคและหลัก การเรียนรู้เข้ามาช่วย เช่น การจูงใจ

^๕ ชาตียา พัทธษณาคม, การพัฒนาพฤติกรรมตามหลักภาวนา ๔, สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓๒.

^๖ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๑.

ความเข้าใจ การได้ความรู้และการเก็บความรู้ไว้ แล้วนำมาปฏิบัติในการทำงานได้ และการฝึกอบรมจะได้ผลดี เมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เข้าใจถึงจุดหมายของการอบรม โดยมีรูปแบบต่าง ๆ เช่น การปฐมนิเทศ การฝึกในห้อง การบรรยาย การอภิปราย เป็นต้น

พื้นฐานที่ได้รับจากศึกษาอบรมของสันติศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทในสาขานี้ นอกจากจะเป็นผู้เข้ารับการบรรยายทุกรายวิชาแล้ว ยังได้รับโอกาสเรียนรู้ด้านสันติวิธีจากสถาบันอื่นอีกด้วยและควรจะต้องหาโอกาสเข้าสังเกตการณ์ในห้องเรียนของสันติศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโท ปัจจุบันมีเพื่อนร่วมชั้นหลายท่านร่วมเข้าศึกษาเพิ่มเติมในระดับปริญญาเอกแล้วก็ตาม บริบทที่ต้องผ่านการฝึกอบรมมามากทั้งกายและใจ เริ่มตั้งแต่เข้า ก่อนเข้าสู่เนื้อหาวิชาตามตารางเรียน การรวมตัวกันฝึกความสงบเป็นการเคลียร์พื้นที่ของจิตใจให้ว่างและสะอาด ด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิในช่วงเช้าแล้ว ยังเป็นการปรับฐานของจิตใจให้สงบและเหมาะสมพร้อมรับฟังการบรรยายจากคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้แน่นด้วยเนื้อหาระดับประเทศ มีนิสิตสันติศึกษาเพียงบางส่วนมาด้วยความกระหายความรู้ ต้องการพัฒนาดนคือปัจจัยหลัก เป็นขั้นเป็นตอนดังจะกล่าวต่อไป

การมองข้าม หรือมองไม่เห็นความสำคัญของทุกๆ กิจกรรมที่เป็นกระบวนการ ซึ่งมีนิสิตบางส่วนขาดการมาเข้าฝึกอบรมและเรียนรู้ให้ครบตามที่หลักสูตรได้มุ่งเน้นคิดค้น วางหลักสูตรทั้งหมดสอบมาอย่างดี เช่น ในบางรายวิชาที่ให้ความสำคัญในเรื่องธรรมชาติของความขัดแย้ง ซึ่งในความเห็นของท่านอาจารย์โชติช่วง ทัพวงศ์ เสนอไว้ว่าสำหรับองค์ประกอบองค์ประกอบความขัดแย้ง คือ “คน” และ “ปัญหา” มีความขัดแย้งที่ “คน” แก่ที่ “คน” มีความขัดแย้งที่ “ปัญหา” แก่ที่ “ปัญหา” กล่าวให้เข้าใจง่ายขึ้นคือถ้ามีความขัดแย้งที่ “คน” และ “ปัญหา” ควรจะแก้ที่ “คน” ก่อน แล้วจึงไปแก้ที่ “ปัญหา” ซึ่งอาจารย์โชติช่วง ทัพวงศ์ ได้เสนอไว้ในตำราต่างๆ อีกว่าในกระบวนการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ โดยมีบุคคลที่สามที่เป็นคนกลางนั้น^๗ สามารถเข้าช่วยเหลือแนะนำได้เหมาะสมตรง ในฐานะวิศวกรสันติภาพสู่การเจรจาเพื่อระงับความขัดแย้ง

สำหรับการจับประเด็นของปัญหานั้น ควรทราบวิธีการฟัง และฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นการนำเอาเครื่องมือไปใช้ ผ่านการได้อบรมต่างๆ เช่น กระบวนการฝึกเพื่อสานเสวนา การฝึกเป็นผู้อำนวยความสะดวกด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เขียนบทความมีความสนใจที่จะชี้ประเด็นของปัญหา และขั้นตอนของการพัฒนานิสิตทุกระดับชั้นของการศึกษาในหลักสูตรสันติศึกษา สังกัดบัณฑิตวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อให้ได้รับประสิทธิผลและประโยชน์สูงสุด รวมทั้งบทความที่ผู้เขียนนำเสนอการพัฒนาวิศวกรสันติภาพโดยหลักภาวนาสี การหาสาเหตุและจากเก็บข้อมูลหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส

^๗ โชติช่วง ทัพวงศ์, จัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, (กรุงเทพมหานคร: สำนักข้อพิพาทศาลยุติธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๙๔.

และอุปสรรค ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น มาทำการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่อีกครั้ง เพื่อทำการสังเคราะห์ จนเกิดแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน และนำมาบูรณาการการพัฒนาผู้เรียนหรือวิศวกรสันติภาพในอนาคตที่ดีต่อไป

เหตุใดจึงจะต้องพัฒนาตามแนวหลักภาวนา ๔

สำหรับผู้เขียน มองนัยยะที่เกี่ยวข้องกับวิศวกรสันติภาพอันดับแรกนี้ คือ การพัฒนาตน หรือการพัฒนาตัวของวิศวกรสันติภาพเอง ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนก่อน เมื่อนำชุดความคิดของพุทธศาสนาเป็นแนวของการปฏิบัติ ตามบันไดพื้นฐานขั้นแรกของการพัฒนาตน ขั้นนี้คือการรักษาศีล ผู้ศึกษาควรมีพื้นฐานของการประพฤติตน พัฒนาตนด้วยการปฏิบัติที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และเป็นหลักประพจน์มาตรฐานอย่างต่ำที่สุดของมนุษย์อีกทั้งยังเป็นหลักที่สำคัญของการประพฤติปฏิบัติตนของผู้ที่ได้ชื่อว่า อุบาสก อุบาสิกา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย : เล่ม ๒๒ ข้อ ๑๔๗ หน้า ๒๐๐) อย่างไรก็ตาม ในส่วนของพัฒนาตน ก็ควรจะได้มีการพัฒนาด้านพฤติกรรม ซึ่งเป็นข้อที่สองของ คันคว่าจากเอกสารและทบทวนแล้ว จึงเห็นสมควรว่าพัฒนาในงานวิจัยนี้ตามแนวพุทธธรรมที่เหมาะสมที่สุด คือ หลักภาวนา^๔

“ภาวนา” ในที่นี้ แปลว่า ทำให้เจริญทำให้เป็นทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรมในภาษาบาลีท่านให้ความหมายว่า “วฑฒนา” คือ วัฒนาหรือพัฒนานั่นเองภาวนานี้ เป็นคำหนึ่งที่มีความหมายใช้แทนกันได้กับ “สิกขา” ภาวนาจัดเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. กายภาวนา, การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุ
๒. ศีลภาวนา, การพัฒนาศีล, การพัฒนาด้านพฤติกรรม คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือเพื่อนมนุษย์
๓. จิตภาวนา, การพัฒนาอารมณ์ คือ การเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจและการหยั่งรู้ความจริงด้านอารมณ์และหยั่งรู้ความจริงของจิตใจ
๔. ปัญญาภาวนา, การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจและการหยั่งรู้ความจริง

อีกมิติของหลักภาวนา ๔ ตามทฤษฎีของท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านให้ความเห็นว่า ภาวนา ๔ หรือการพัฒนาแนวพุทธทั้งสี่ด้านได้แก่ ด้านกาย) เป็นการศึกษาเพื่อให้รู้จักใช้อายตนะและอวัยวะในร่างกายของเราทั้งหลายรวมทั้งกายวาจาให้มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อม

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๗๐-๗๑.

ทางกายภาพ ด้านศีล) เพื่อการศึกษาการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคมอย่างมีระเบียบ มีระบบ มีวิธีการแสดงออกที่เหมาะสมและมีวินัย ด้านจิต) เป็นการศึกษาเพื่อฝึกจิตให้เป็นสมาธิคือไม่ให้วอกแวกกระสับกระส่ายให้รู้จักมนสิการ และมีโยนิโสมนสิการทั้งนี้เพราะโลกนี้เต็มไปด้วยพลังงาน (กระแสจิต) จิตจึงต้องมีการควบคุม ผ่านการฝึกอบรม จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในความคิดความเข้มแข็งมั่นคง สงบสุขและอิสระในการกระทำซึ่งการแสดงออกทั้งทางกายหรือคำพูดทั้งหลายล้วนออกมาจากจิตทั้งสิ้น

จึงขอหยิบยกพุทธพจน์ในธรรมบทพุทธทศกนิยาย “มโนปุพพังคมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา”^๙ แปลความว่า “ธรรมทั้งหลาย (คือการกระทำที่เป็นกุศลและอกุศล) มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุดสำเร็จด้วยใจ” ด้วยเหตุนี้การกระทำให้จิตมีสมาธิ เพื่อให้เกิดพลัง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ด้านปัญญา) เป็นความรู้ความเข้าใจความคิดหาเหตุผล และการหยั่งรู้ความจริงจนเข้าถึงอิสรภาพมีชีวิตที่ดีงามปลอดทุกข์ปราศจากปัญหา ดังนั้นปัญญาแบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ โลกียปัญญา หมายถึงปัญญาระดับโลกียะไม่เป็นไปเพื่อสันติเกสสันตนา โลกุตตรปัญญา หมายถึงปัญญาระดับโลกุตระที่เป็นไปเพื่อ สันติเกสสันตนา ได้แก่ ความรู้ในอริยสัจสี่ โดยตรง

การพัฒนาทักษะชีวิตด้วยการภาวนา ๔ เป็นการพัฒนาค้นหาชีวิตให้รู้จักเป็นอยู่ได้อย่างดี โดยสอดคล้องกับความจริงของชีวิต ที่เป็นไปตามกฎของความเป็นธรรมดา การพัฒนามนุษย์ทั้งหลายให้อยู่ในศีลก่อนแต่การจะปฏิบัติศีลได้ ก็ต้องมีการสำรวมกายจัดระเบียบทางกายให้เรียบร้อย เมื่อกายเรียบร้อยศีลย่อมเกิด บุคคลใดเมื่อมีศีลก็ย่อมปูพื้นฐานของจิตให้มีเมตตาขึ้น และด้วยปัญญาก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจได้มากขึ้นว่าสิ่งไหนควรทำไม่ควรทำ ขั้นตอนของการพัฒนาวิศกรสันติภาพ ก็ควรจะดำเนินโดยใช้กรอบแนวคิดของภาวนา ๔ ด้วยเหตุที่นิสิตสันติศึกษา หรือวิศกรสันติภาพ คือผู้ที่เข้ามาศึกษา ควรเตรียมความพร้อม ยินดีที่จะพัฒนาชีวิตของตนนั้น เมื่อนิสิตจำนวนมากมาจากหลากหลายสาขาอาชีพ ซึ่งมีความต่างทั้งภูมิหลังด้านความคิด ต่างสาขาวิชาเรียนต่างภูมิสำเนา ต่างจิตต่างใจ และต่างประสบการณ์ก็ตาม

เป้าหมายของการพัฒนาวิศกรสันติภาพ

การพัฒนาวิศกรสันติภาพ ด้วยการนำพาชีวิตให้ถึงจุดหมายในแนวพุทธศาสนานั้น ที่ว่าด้วยการดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมาย (อรรถะ) ในวินัยชาวพุทธภาค ๒ อย่างเช่นพระสงฆ์มีวินัยของพระภิกษุ ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นผู้มีศีล สำหรับชาวพุทธทั่วไปหรือคฤหัสถ์ ก็มีวินัยของคฤหัสถ์ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานตามจุดหมาย ๓ ขั้นและจุดหมาย ๓ ด้าน สำหรับจุดหมาย ๓ ขั้น^{๑๐} นั้น สามารถอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้

^๙ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๒๓-๒๔.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมะทวิพากย์ (Dhamma Bilingualized), ภาคที่ ๒, แปลโดย ดร.สมศีล ฌานวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๕๓), หน้า ๘-๙.

จุดหมายขั้นที่ ๑ คือจุดหมายขั้นตาเห็น (ทฤษฎีธัมมิกัตถะ) หรือประโยชน์ปัจจุบัน ๔ ประการ

ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน

ข) มีเงินมีงาน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

ค) มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม

ง) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าถือ

ทั้งสี่ประการนี้พึงให้เกิดมีโดยธรรม และใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

จุดหมายขั้นที่ ๒ คือจุดหมายขั้นเลขาเห็น (สัมปรายิกัตถะ) หรือประโยชน์เบื้องหน้า ๕ ประการ คือ

ก) มีความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ไม่อ้างว้างเปลี่ยวลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา

ข) มีความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติแต่การอันดีงาม ด้วยความสุจริต

ค) มีความอึดใจ ในชีวิตที่มีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจเสียสละ

ง) มีความกล้ากล้ามั่นใจ ที่จะแก้ปัญหา นำชีวิตและการกิจไปได้ด้วยปัญญา

จ) มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมที่ดี

จุดหมายขั้นที่ ๓ คือจุดหมายสูงสุด (ปรมาตถะ) หรือประโยชน์อย่างยิ่ง มี ๔ ประการ จุดหมายขั้นนี้ เป็นจุดหมายที่วิศวกรสันติภาพพึงกระทำไปให้ถึงในระดับโลกุตระธรรม อาทิเช่น

ก) ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหว

ข) ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ไม่ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบาเป็นอิสระ

ค) สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้

ง) รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา

จ) มีความโล่งจิตมั่นใจ ได้รับการประกันในภพใหม่ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมที่ดี ถ้าสามารถพัฒนาตน ได้บรรลุจุดหมายชีวิตถึงขั้นที่ ๒ ขึ้นไป เรียกว่าบัณฑิต

กล่าวคือ วิศวกรสันติภาพ คือผู้สร้างความร่มเย็นในจิตใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น จึงต้องก้าวไปสู่ ความสงบร่มเย็นภายใน ตามจุดหมายสูงสุด หรือตามความต้องการของหลักสูตร แม้กระทั่งตัววิศวกร สันติภาพเอง ตามจุดหมาย ๓ ด้านนี้พึงปฏิบัติให้ครบทั้งสามด้าน คือ

ด้านที่ ๑ จุดหมายเพื่อตน (อัตตัตถะ) หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงทำให้ เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ ๒ จุดหมายเพื่อผู้อื่น (ปรัตถะ) หรือประโยชน์ผู้อื่น คือประโยชน์สามขั้นข้างต้น ซึ่งพึง ช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ให้ถึง ด้วยการชักนำ สนับสนุน ให้เขาพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปตามลำดับ

ด้านที่ ๓ จุดหมายร่วมกัน (อุภยัตถะ) หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขและความดีงาม ร่วมกันของชุมชนหรือสังคม บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมายสามขั้นข้างต้น

สำหรับการพัฒนาจิต หรือ จิตภาวนา คือ การพัฒนาด้านความเมตตาและสร้างความเข้าใจในการใช้ชีวิตร่วมกัน การพัฒนาด้านนี้ด้วยการใช้แนวคิด ซึ่งเป็นชุดเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในการนำพุทธวิธีมาเสริมด้านจิตภาวนา ก็คือธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน^{๑๑} ซึ่งอยู่ในหลักสาราณียธรรม^{๑๒} ตามพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณฯ หากนำมาใช้เป็นแนวทางของการแสดงออกของตามหลักในการพัฒนาวิศกรสันติภาพ ทั้งยังเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาตนเองให้มีความเสียสละ เมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที และเป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งและเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันและกัน หรือเป็นชุดเครื่องมือที่ทำให้เกิดความสามัคคีอันเป็นหลักการอยู่ร่วมกัน ๖ ประการซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของนักวิศกรสันติภาพ ในการสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ในสังคมไทยได้^{๑๓}

ในระดับนี้ผู้เขียนขอแจกแจงเครื่องมือที่กล่าวไว้ข้างต้นสำหรับวิศกรสันติภาพไว้ ๖ ประการ ดังนี้

๑) เมตตากายกรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาทางกาย ช่วยเหลือกิจธุระของหลักสูตรและคณาจารย์ด้วยความเต็มใจด้วยอาการกิริยาที่สุภาพอ่อนโยน หรือปฏิบัติทางกายด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลตลอดถึงการแสดงอาการเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงออกถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อกันทางวาจา ต่อเพื่อนร่วมและต่างสังคม เช่น การช่วยกล่าวเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงการแนะนำเตือนกันในเรื่องที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี กล่าวด้วยวาจาที่สุภาพ เป็นประโยชน์ อีกทั้งการใช้วาจาที่อ่อนหวานทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม คือ การตั้งจิตเมตตาปรารถนาดีต่อกันกับเพื่อนร่วมสังคม หรือหมู่คณะเดียวกัน มีจิตที่ปรารถนาดีต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือการปลูกสำนึกให้แกจิตใจ ตั้งอยู่บนความเพียรพยายามฝึกละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส

๔) สาธารณโมคิ คือ การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน กล่าวคือ การแบ่งปันกันกินแบ่งกันใช้ ไม่ควรมากเกินไป ให้เพียงพอต่อความต้องการของชีวิตและการใช้สอยเท่าที่จำเป็น ส่วนทรัพย์สินส่วนเกินอื่นที่ได้มาในภายหลังไม่ว่าจะเป็นลหุภัณฑ์หรือครุภัณฑ์ ก็ต้องสละเข้าไว้เป็นกองกลางเพื่อให้สังคมส่วนใหญ่ใช้สอย

๕) ศีลสามัญญตา คือการประพฤติที่สุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่ชุมชนของตน ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

^{๑๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙-๖๐.

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑.

^{๑๓} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติด้วยมิติศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

๖) ทัศนวิสัยสัญญาตา คือจะต้องมีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการที่จะนำไปสู่การจัดปัญหา ต้องยอมรับความคิดเห็นของคนหมู่มาก แม้จะไม่ถูกใจเราก็ดำเนินการ กล่าวขยายพอสังเขป คือ

- ๑) เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน
- ๒) เห็นชอบร่วมกัน
- ๓) ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ
- ๔) ไม่สร้างข้อขัดแย้งโดยไม่มีเหตุผล^{๑๔}

กล่าวโดยสรุปหลักการภาวนา ๔ ถ้ากล่าวถึงเฉพาะด้านจิตภาวนานี้ เป็นเครื่องมือขั้นสำคัญที่แสดงออกเป็นรูปธรรมได้อย่างเด่นชัดของวิศวกรรมสันติภาพ ทั้งสามารถนำไปใช้เป็นภาคแสดงให้เกิดประจักษ์ต่อสาธารณชน คือหลักสารณียธรรม เป็นชุดแนวคิดอีกชุดหนึ่งในพุทธวิธี ที่สามารถช่วยเสริมเกื้อกูลการพัฒนาให้แก่วิศวกรรมสันติภาพได้เป็นอย่างดี ตลอดจนช่วยให้คนในสังคมเกิดความรักและสามัคคี สามารถขจัดและแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ สู่การเป็นผู้มีเหตุผล เริ่มต้นจากที่ตัววิศวกรรมสันติภาพเองที่จะยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมปรับตัวให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นบ่อเกิดแห่งความสุข ความเจริญ ดังนั้นสังคมจะกลับมาสู่สังคมแห่งสันติ ถ้าเราน้อมนำหลักธรรมมาปฏิบัติให้กว้างขวางมากขึ้น

ชุดความคิดในแนวทางพุทธศาสนามองว่า ปัญญาภาวนา คือการวางตนให้พ้นหรือขาดจากปญฺจธรรม^{๑๕} สามารถเรียกให้คล้องจองเป็นภาษาไทยก็คือ คลายตัณหา ลมมานะ ละทิฐิ อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง จึงขออธิบาย “ปญฺจธรรม” อันหมายถึงธรรมที่ทำให้เกิดความเนิ่นช้า มี ๓ ประการ กล่าวคือ “ตัณหา มานะ และทิฐิ” ธรรมะทั้ง ๓ ประการนี้ จัดได้ว่าเป็นกิเลสฝ่าย “อกุศลธรรม” ที่จะสร้างมายาภาพให้เกิดขึ้นในสภาพจิตของแต่ละบุคคล เพราะเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ถูกความอยากมี อยากเป็น (ตัณหา) ความเย่อหยิ่งถือตัว (มานะ) และการถือเอาความคิดของตนเองเป็นที่ตั้งโดยไม่ได้นสนใจ หรือไม่ให้ความใส่ใจต่อความคิดคนอื่น (ทิฐิ) ก็จะทำให้มนุษย์แต่ละคน แต่ละกลุ่ม แต่ละชุมชน แต่ละสังคม เกิดความคิดแย้ง และขัดกันจนยากที่จะหาทางออกได้

การศึกษาในหลักสูตรสันติศึกษา จึงเป็นการเข้ามาเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาเสริมด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านจิตใจ สร้างความเมตตาขึ้นมาด้วยความเห็นที่ถูกต้อง เมื่อมีเจตจำนงดังนี้ วิศวกรรมสันติภาพ หรือผู้ศึกษาเองก็ย่อมสามารถที่จะมาฝึกพัฒนาตนด้านปัญญา ทั้งเกิดความรู้ความเข้าใจในทางปฏิบัติ ดำเนินประสานไปด้วยกัน และส่งผลต่อกันโดยเจตจำนงของจิต ปรากฏผลในด้านบวก ทั้งแสดงออกมาด้วยการยอมรับ ซึ่งหากใช้พุทธวิธีตามหลักภาวนา ๔ ก็ควรให้ความสำคัญตามแนวการสอนของพระพุทธเจ้า นั่นอันมีคุณลักษณะซึ่งเป็นการพัฒนาภายในจิตใจเป็นหลัก และมุ่งเน้นการสอนได้อย่างที่น่าสนใจ สามารถแบ่งการสอนเป็น ๔ รูปแบบดังต่อไปนี้ คือ

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒).

^{๑๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐๕/๓๓๗.

วิศวกรสนทนาภาพจำเป็นต้องให้ความสำคัญที่เน้นเฉพาะด้านพหุติภาพ (ศีลภาวนา) ความประพหุติตนที่ดี และให้ความสำคัญต่อการติดต่อสื่อสารที่ชัดเจนต่อเนื่อง (Articulate Communication) สู่สังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งในยุคปัจจุบันอีกด้วย

ดังนั้น วิศวกรสนทนาภาพจึงต้องพัฒนาด้านกายภาพให้ดูดีเหมาะสมพร้อม พัฒนาด้านจิตภาพให้พร้อมพอในการสร้างเป้าประสงค์ หรือค่านิยมร่วม (Build a superordinate Goal) ทั้งในการพิจารณาธรรมชาติของความเป็นอิสระซึ่งกันและกัน (Examine the nature of Independence) และมีความพร้อมที่จะเสี่ยง (Take Risk) สำคัญต่อทางกายภาพ คือการจำกัดขอบเขตในสิ่งที่ทำสำเร็จแล้ว (Confine to fail accompli) อีกทั้งมีปัญญภาพ ในการสร้างความเชื่อมั่นร่วมกัน (Build Mutual Trust) สร้างความสมดุลถูกต้องในการจูงใจ (Legitimize complex Motivation) และการสร้างความเห็นอกเห็นใจ (Build Empathy) ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันจนเกิดเป็นองค์กรที่เข้มแข็งขึ้นได้นั้น

วิศวกรสนทนาภาพ คือ ผู้สร้างความร่มเย็นในจิตใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น การที่จะก้าวไปสู่ความสงบร่มเย็นภายใน ต้องใช้หลักการพัฒนาด้วยภาวนาสี่มาเป็นกรอบแนวคิด ว่าควรจะให้ครบในทุกมิติ จึงมีส่วนในการสร้างเสริม และเกื้อกูลต่อนิสิตที่ตั้งความปรารถนาที่จะพัฒนาตนเป็นวิศวกรสนทนาภาพที่แท้จริง ซึ่งมีไข่เพียงเกิดจาก การจัดแต่งคำ หรือวาทกรรมให้ดูเลิศหรู ว่าเป็นวิศวกรสนทนาภาพที่คนในหลักสูตรเดียวกันพากันเชิดชู แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่ยอมรับ ดังนั้นก่อนจะไปสู่การสงเคราะห์ผู้อื่นนั้น นักวิศวกรสนทนาภาพจะต้องสงเคราะห์ตนเองก่อน รู้จักตนเองก่อน รู้จักอารมณ์ของตน ควบคุมอารมณ์ของตนได้ทั้งนอกในหน่วยงาน หรือองค์กรที่ตนสังกัด เข้มแข็งพอที่จะออกมาาร่วมกันสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

ข้อเสนอแนะ

ทั้งนี้วิศวกรสนทนาภาพควรมีส่วนในการเข้ามามีบทบาทเพิ่มในสังคม เพราะทราบหลักการช่วยป้องกันหรือลดความขัดแย้งที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันในสังคมตามฐานะของตนตามหลักภาวนา ๔ โดยเฉพาะด้านจิตภาวนาที่ทำให้สังคมมีความสุขขึ้นได้ วิศวกรสนทนาภาพที่ดีทุกท่าน ย่อมยอมเปิดใจรับฟัง และอดทนทุกกรณีให้ผ่านในทุกกระบวนการฝึกอบรม ไม่ว่าจะเป็นการนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมนั้น เป็นการฝึกเจริญสติ สามารถที่จะเห็นลม ก็จะได้เห็นความจริง รวมทั้งการเห็นอารมณ์ การปฏิบัติธรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก ก่อนจะนำมาสร้างความสัมพันธ์ต่อในองค์กร ก็ต้องเริ่มต้นที่ตัวของนิสิตสันติศึกษาแต่ละท่านที่มีเจตจำนงในการมีส่วนร่วมด้วยหลักสูตร ซึ่งมีกระบวนการในสร้างความสมานฉันท์ การสร้างให้นิสิตส่วนใหญ่เกิดความสามัคคีกัน, ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งยังเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเองของนักวิศวกรสนทนาภาพให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง เข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้ง และอยู่เหนือปัญหาที่เข้ามาในทุกกรณีที่เราต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง โดยไม่เผลอสติเข้าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาเสียเอง

วิศวกรสันติภาพที่ดีนั้นต้องมีขันติเป็นหลักธรรมประจำใจที่เข้มข้น สามารถอดทนความยึดมั่นของตนออกเป็นเสมือนดั่ง วัวที่เขาคด เป็นเสมือนดั่งพรมเช็ดเท้า เป็นดั่งธูลีดิน ดำรงตนพร้อมสำหรับการเสียสละ การฝึกหัดปฏิบัติตน สร้างบารมีคือการดำรงตนเป็นที่ตั้งเพื่อทำความเคารพต่อตัวเอง เพื่อสงเคราะห์ต่อสังคม การพัฒนาวิศวกรสันติภาพให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ได้เกิดจากวาทกรรมหรือการยกยอกันเอง แต่เกิดจากคุณความดีที่ผู้อื่นเห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า เป็นผู้ให้การช่วยเหลือแบ่งปันอย่างเสมอต้นเสมอปลาย คือเป็นผู้ที่สร้างและส่งเสริมศีลธรรมให้เกิดมีในตน เช่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต การคงศักยภาพของผู้นำ และยึดมั่นในความดี ทั้งปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่ ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผล บนหลักการที่ดีงาม ทั้งเคารพความคิดเห็นของบุคคลอื่น สามารถยกเอาอุปสรรคมาเป็นอุปกรณ์นำมาเสริมเป็นแนวการป้องกันมากกว่าการแก้ไขดังเช่นที่ผ่านมา และควรวางแผนการทำงานเชิงรุกอยู่เสมอ

บรรณานุกรม

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. แนวทางการดำเนินงานการสร้างความปลอดภัยของชน

ในชาติด้วยมิติศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔. หน้า ๑๖๑.

ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม. การพัฒนาพฤติกรรมตามหลักภาวนา ๔. สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. หน้า ๒๓๒.

โชติช่วง ทังวงศ์. จัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: สำนักข้อพิพาทศาลยุติธรรม, ๒๕๕๐. หน้า ๙๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมะทวิภาษา (Dhamma Bilingualized). ภาคที่ ๒. แปลโดย ดร.สมศีล ฌานวงศ์. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๕๓.

_____. พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. รูปแบบแผนปฏิบัติการสันติวิธีเชิงพุทธ ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งของ ชาวศากยะและชาวโกลิยะ. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้งหลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์คลังน่านวิทยา, ๒๕๕๕.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส, ๒๕๔๐.

อมรเทพ แก้วกลังกร. **การพัฒนาบุคคล วารสารโรงเรียนนายเรือ**. ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๔๙). (อัดสำเนา).

Virioli, Maurizio. Jean-Jacques Rousseau and the 'Well-Ordered Society'. Hanson, Derek, translator. Cambridge University Press, 2003.